

Yliopistojen tieteellinen kilpajuoksu ja kilpailutalous

Teimme taannoin arvion kirjasta *Julkaise tai tuhoutu*. Johdatus tieteelliseen viestintään (Vastapaino 2014). Kirja kosketti meitä vahvasti. Se on kriittinen arvio siitä, miten akateeminen kilpailu vaikuttaa tieteentekemiseen. Olemme viime vuosina pohtineet paljon kirjan esiin nostamia tuntemuksia yhdessä ja tahoillamme.

Hyvälle akateemiselle tieteelle tieteen avoimuus, tiedon jakaminen ja tutkimustiedon kaupallistamattomuus ovat olleet pyhiä arvoja. Näitä arvoja on tuotu esiin myös *Julkaise ja tuhoutu* -kirjassa. Kirjoittajien tapaan joudumme pohtimaan, kuinka hyvin nämä arvot pitävät paikkansa. Onko tiede kaupallistunut liikaa – vai tulisiko tutkimusta pyrkiä kaupallistamaan entistä paremmin? Yliopistojen ja liike-elämän yhteistyö on johtanut siihen, että emme lie ainoita, joiden luotto tieteeseen horjuu. Liike-elämän etujen uskotaan voittavan tieteen vapauden ja johtavan tutkimustulosten vääristymiseen.

Tutkimustyö on ammatti muiden ammattien joukossa, tutkijan pitää pystyä elättämään itsensä ja huollettavansa. Työ on kuitenkin jatkuvasti muuttunut entistä prekaarimmaksi ja hauraammaksi. Mietimmekin, mistä jatkuva kilpailu ja tehostamistalous ovat tupsahtaneet akateemiseen maailmaan? Mikä tämän akateemisen kilpailutalouden taustalla on? Ilmeisesti takana on 1930-luvulta peräisin oleva talouspoliittinen ideologia, mikä näkyy muutoinkin globaalisti, kansallisesti ja paikallisesti tehostamis- ja kurjistamistaloutena yhteiskunnissa ja yksilöiden arjessa.

Liekö sattumaa, että arvioimamme kirjan otsikko ja sen kärkevä iskulause ”julkaise tai tuhoutu” on myös peräisin 1930-luvulta. Sittenmin julkaisujen määrän räjähdysmäinen kasvu on muuttanut aiemmin monimerkityksellisen sanonnan uhkaavaksi. Sekä tieteentekemisen että julkaisemisen tavat ja säännöt ovat muuttuneet ja tulevat edelleen muuttumaan. Myös julkaisemisen etiikka on muutospaineen alainen.

Yliopisto on vanha pelikenttä, jonne on nyt tuotu uusi kilpailulaji – tieteellinen kilpajuoksu.

Tuolta lajilta puuttuvat vielä säännöt – sen verran toki tiedetään, että artikkeleita pitää tuottaa mahdollisimman paljon ja mahdollisimman lyhyellä ajalla. Mäkihypyn syntyvaiheessa pohdittiin, arvioidako tyyliä vai pituutta, mitatako senttejä vai taiteellista vaikutelmaa. Julkaisukilpailussa ovat mittareiksi ehdolla muun muassa bibliometriset indikaattorit, viittauskerroin, impaktiluku ja Hirsch-indeksi. Selvää on, että kilpailuissa voittajia on vähän, häviäjiä paljon ja säännöistä löytyy tulkinnan varaa. Indikaattorit eivät sovellu kaikkiin tieteisiin samalla tavoin.

Kilpailu tuo mukanaan myös vilpin, dopingin ja tulosten manipuloinnin. Jokaiseen kilpailulajiin syntyy kansainvälisen arvosteluasteikko ja lajiliitto, joka sitä valvoo. Pelissä ovat mukana myös tuomarit, joille annetaan oikeus hyväksyä tai hylätä tieteellisen julkaisukilpailun tulos. Mutta kuka lopulta toimii tuomarina? Yliopiston kirjastot ovat ottaneet nyt tehtäviinsä toimia jonkinlaisina tarkastajina. Tieteellinen kilpajuoksu artikkeleiden määrästä poikkeaa sikäli useista urheilulajeista, että kilpailijat ja tuomarit ovat usein samoja henkilöitä (sama henkilö toimii edustamansa lehden toimituskunnassa, kirjoittaa sinne ja aika ajoin toimii myös refereenä). Tätä käytäntöä ei voine välttää, eikä sen välttäminen ehkä ole edes tarkoituksenmukaista, mutta se lienee kuitenkin syytä myöntää avoimesti.

Myös digitalisaatio ja robotiikka asettavat tieteentekemiselle uudet haasteensa. Aineistojen ja tulosten julkisuus sekä digitalisaation mukaan tuomat mahdollisuudet ovat muuttaneet tieteentekemisen luonnetta. Karvonen ym. (2014) tuovat esimerkiksi esille sen, että tulevaisuudessa myös tieteentekeminen voisi olla niitä ammatteja, joita robotiikka voisi osin korvata. Tuottavuuspaineiden alla tieteellinen julkaisupeli saattaa tulevaisuudessa saada myös uusia muotoja. Tällä hetkellä naiivilta kuulostava kysymys, hyppääkö 20 vuoden päästä pisimmälle ja tyylikkäämmin brittiläinen robotti vai Pihtiputaan mummo, voikin olla arkea tulevaisuuden tieteentekemisessä.

Julkaisuilla on nyky-yliopistossa ylivalta muihin meriitteihin, esimerkiksi opetukseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen nähden. Niillä on keskeinen merkitys yliopistojen rahoituksessa. Jopa yksittäistä tutkijaa arvioidaan ja mita-

taan. Julkaisuihin pohjautuvat rahanjaon kriteerit määrittelevät ja suuntaavat tutkimustoimintaa. Tulosjohtamisen ja suoritusmittaamisen malli on johtanut julkaisujen määrän kasvattamiseen, valittavan usein sisällön kustannuksella.

Akateemisesta kilpailusta ja rahoitusmallista hyötyvät tiedejulkaisemisen suuryritykset, joiden hallussa olevat julkaisut tarjoavat vaadittuja pisteitä. Suuret tiedejulkaisijat tekevät miljoonavoittoa. Monopoliasemaan päässeet tieteelliset kustantajat voivat hinnoitella tuotteensa vapaasti. Hinnat ovat jatkuvasti nousseet ja yritysten voittoprosentit ovat 20–30 %:n välillä. Tieteellinen kustantaminen on yksi parhaista sijoituskohteista. Kaupallisten kustantajien tuotteiden hinnat ovat kohonneet niin korkeiksi, että kaikilla kirjastoilla ei ole niihin varaa.

Yliopistolaisen kannalta tilanne on paradoksi. Tieteellisten artikkeleiden julkaisemisessa tekijä luovuttaa työnsä tulokset ilmaiseksi kaupalliselle yritykselle ja ostaa sen takaisin omaan käyttöönsä joko suoraan tai välikäsien eli tieteellisten kirjastojen kautta. Kaupallisen julkaisemisen lähtökohta on, että tieto ei ole kaikkien saatavilla. Nykyinen käytäntö on siten este tieteen universaalille perustalle, levittämislle ja kehitykselle.

Pakkojulkaisemisen yksi seuraus on ollut kehujen tutkimusjulkaisujen vyöry. Tuloksena ovat myös aiempaa suuremmat kirjoittajajoukot. Lääketieteessä 96 % artikkeleista on yhteisjulkaisuja. Yhteiskuntatieteissä noin puolet on yhteisjulkaisuja, mutta niiden määrä on kasvussa. Humanistisen alan yksin kirjoittamisen perinne ei helpota heidän ahdinkoaan. Eniten ovat lisääntyneet artikkelit, joihin on merkitty yli 1 000 kirjoittajaa, enimmillään kirjoittajia voi olla jopa 3 000. Tällaisia artikkeleita tuottavat CERNin hiukkaskiihdyttimen kokeisiin osallistuneet tutkijat, jotka saavat kaikki nimensä tutkimusartikkeleihin. Yhteisjulkaiseminen selittää sen, miksi myös Suomessa on tutkijoita, joilla on tuhat julkaisua tutkimusluettelossaan.

Yhteisjulkaisemisen erilaiset perinteet eri tieteenaloilla selittävät myös sen, miksi eri tieteenaloja ei voi verrata toisiinsa – ei ainakaan suoraan tutkimusjulkaisujen määriä vertaamalla. Silti tätä vertaamista tapahtuu koko ajan. Nyt olisi tarvetta kansainväliselle lajiliitolle, joka määrittäisi kaikkien kannalta oikeudenmukaiset ja yhteismitalliset pelisäännöt – mutta tiedepelissä taitaa olla turha

odottaa lajiliittoja lähitulevaisuudessa.

Myös tieteen sisällöntuotanto on viimeksi kuluneen 10 vuoden aikana muuttunut kirjaimellisesti tieteentekemisestä sisällöntuotannoksi. Julkaisujen määrän valtava kasvu ja samaan aikaan mukaan tulleet uudet viestintäkanavat ovat kasvattaneet abstraktien merkitystä. Tieto puristetaan hakuohjelmien hallitsemiin tietokantoihin, joita kahlitsevat asiasanat, oman tieteenalan sanasto ja ennalta määrätyt standarit.

Tutkijan työ muuttuu uusien vaatimusten edessä. Hänen on muututtava tulostensa markkinoijaksi. Ensin hän saa kuulla blogien kirjoittamisen tärkeydestä. Kohta paasataan Facebook-sivujen välttämättömyydestä, seuraavana aamuna häneltä odotetaan twiittausta ja iltapäivällä on sekin vaade vanha. Mutta yllättäen nurkan takana raksuttaa laskuri, joka pisteyttää tutkijan sosiaalisessa mediassa saaman huomion. Joku miettii – ja ilmeisesti ihan vakavissaan – voisiko tykkäyksien ja peukutuksien perusteella asettaa tutkijat paremmuusjärjestykseen.

Karvonen ym. (2014) puolustavat omassa kirjassaan tutkijan oikeutta omaan äidinkieleensä. Humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa kieli ei ole pelkästään tekninen tiedon siirron väline, vaan se on itsessään osa kulttuuria, yhteiskuntaa ja yhteisöllisyyttä. Tiede rakentaa kuvaa yhteiskunnasta ja samalla tiede rakentaa itse yhteiskuntaa. Sinällään ei liene sattumaa, että uudessa rahoitusmuodossaan (strategisen rahoituksen instrumentti) Suomen Akatemia painottaa tutkimuksen vaikuttavuutta ja sidosryhmäyhteistyötä. Samaa aikaan tieteen kieli tuntuu siirtyvän, ainakin siltä osin, kun sillä ajatellaan olevan käytäntörelevanttiutta, englannista suomeksi. Tämä on tietenkin armollinen tulevaisuusoptio meille, jotka olemme koko uramme juosseet omaa tieteellistä kujanjuoksuamme suomenkielellä.

Lähde

Erkki Karvonen, Terttu Kortelainen ja Jarmo Saarti (2014). *Julkaise tai tuhoudu! Johdatus tieteelliseen viestintään*. Vastapaino.

ISMO BJÖRN JA PIRJO PÖLLÄNEN

Kirjoittajat ovat Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen tutkijoita.